

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСУВАННЯ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

INSTITUTIONAL SUPPORT FOR BALANCING OF UKRAINE'S ECONOMY STRUCTURE

У статті проаналізовано інституціональне забезпечення збалансування структури економіки України. Запропоновано напрями інституціонального забезпечення структурної політики держави для підвищення її ефективності. Досліджуючи питання інституційного забезпечення організації структурних змін національної економіки, виокремлюємо два якісних підходи до розбудови потужного потенціалу інституційних формацій у рамках вітчизняної економіки, а саме реформаторський напрям та новаторський напрям. У рамках дослідження запропоновано зосередити увагу на першому напрямі, а саме аналізі та діагностиці поточного стану розвитку інституційного забезпечення вітчизняної системи в контексті питань регулювання структурних зрушень. Здійснено аналіз ключових інститутів у системі вітчизняного інституційного середовища у їх зв'язку та відповідно до структурної політики. Розглянуто один із системоутворюючих інститутів ринкової економіки, а саме інститут власності. Досліджено низку інститутів, функціонування яких безпосередньо впливає на наявні структурні пропорції та можливості їх перетворення під впливом тих чи інших регуляторних заходів, а саме інститут споживання, інститут заощаджень та неформальні інститути.

Ключові слова: інституціональне забезпечення, структурна політика, структурні зміни, збалансування структури національної економіки, економічне зростання.

В статті проаналізовано інституціональне забезпечення збалансування структури економіки України.

Предполагается направление институционального обеспечения структурной политики государства для повышения ее эффективности. Исследуя вопросы институционального обеспечения организации структурных изменений национальной экономики, выделяем два качественных подхода к развитию мощного потенциала институциональных формаций в рамках отечественной экономики, а именно реформаторское направление и новаторское направление. В рамках исследования предложено сосредоточить внимание на первом направлении, а именно анализе и диагностике текущего состояния развития институционального обеспечения отечественной системы в контексте вопросов регулирования структурных сдвигов. Осуществлен анализ ключевых институтов в системе отечественной институциональной среды в их связи и соответствии со структурной политикой. Рассмотрен один из системообразующих институтов рыночной экономики, а именно институт собственности. Исследован ряд институтов, функционирование которых непосредственно влияет на существующие структурные пропорции и возможности их преобразования под воздействием тех или иных регуляторных мер, а именно институт потребления, институт сбережений и неформальные институты.

Ключевые слова: институциональное обеспечение, структурная политика, структурные изменения, сбалансирование структуры национальной экономики, экономический рост.

УДК 330.341.4:332.14

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.45-4>

Дергалюк Б.В.¹

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки
і підприємництва
Національний технічний
університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Dergaliuk Bogdan

National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

The article analyzes the institutional support for balancing the structure of the Ukrainian economy. Directions of institutional support structural policy to enhance its effectiveness are suggested. Exploring the issue of institutional support structural changes in the organization of the national economy singled out two qualitative approaches to capacity building strong institutional formations within the domestic economy. First, it is a reform direction that requires a critical analysis of the current state of institutional support, with the subsequent transformation of their legal framework of activity with a view to their full, autonomous functioning. Secondly, an innovative trend based on building new institutions and institutions. In the framework of this study, it is proposed to focus on the first area, namely the analysis and diagnosis of the current state of development of the institutional support of the domestic system in the context of structural change issues. The analysis of key institutions was carried out in the system of the domestic institutional environment in their relation and compliance with structural policy. The property institute is considered as one of the systemic institutions of the market economy. It is substantiated that one of the key directions of strengthening the institutional component of structural changes is the implementation of reforms of the ownership institute aimed at optimization of the existing legal framework and creation of innovative organizational and legal forms, the further development of which must become sustainable. The institute of public-private partnership was analyzed in the study of the property institute in more detail. It is established that there is an underdeveloped institute of public-private partnership within the national economic system in Ukraine, taking into account the peculiarities of the domestic institutional environment. This is due to the established state policy and appropriate distribution of powers to regulate such relations, the weakness of the communication system between the state and the commercial sector, the lack of a motivational component to stimulate collective cooperation between public and private structures within the framework of state prioritization of economic development. A number of institutes whose functioning directly influences the existing structural proportions and the possibilities of their transformation under the influence of various regulatory measures are investigated, namely: consumption institute; savings institute and informal institutes.

Key words: institutional support, structural policy, structural changes, balancing the structure of the national economy, economic growth.

Постановка проблеми. Безперервні процеси розвитку прогресивних економік світу сьогодні характеризуються посиленням впливу інформатизації та технологізації як конститутивного фактору економічного зростання. Водночас спостерігається послаблення домінуючих емерджентних тенденцій у розвитку економічних систем на про-

тивагу посиленню протекціоністських тенденцій та підтримки націонал-центричних ідей. Описані явища чинять негативний вплив на стабільність світових ринків, що разом із невирішеними структурними проблемами розвитку метарівня формує передумови виникнення глобальних структурних криз. При цьому надзвичайно чутливе до впливу

¹ ORCID ID: 0000-0001-8791-9121

екзогенних факторів інституційне середовище країн, що розвиваються, схильне до інстантивної рефлексії на зміну стану зовнішніх ринків, що відповідним чином відображається на структурних зрушеннях цих економік. Отже, виявляється діалектична природа глобалізаційних процесів, що, попри наявність важливих позитивних якостей, сприяє формуванню згубних залежностей, що негативно впливають на динаміку розвитку менш розвинутих країн.

Саме тому набуває актуальності питання створення дієвих підходів до організації державної структурної політики, націленої на селективну ізоляцію країни від негативних зовнішніх впливів та оптимальну організацію внутрішньо економічних структурних пропорцій. В сучасних умовах формування такої політики безпосередньо залежить від рівня розвитку інституціонального забезпечення, в якому функціонує об'єкт державного регулювання. Отже, розбудова потужного інституційного поля формує основу для створення ефективної структурної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Структура національної економіки та формування відповідної регуляторної політики є питаннями, навколо яких сформовано потужний науковий дискурс у рамках національних науково-дослідницьких установ. Цей дискурс представлений великою кількістю досліджень ключових аспектів означеної проблематики, пов'язаних із визначенням базових понять, історико-еволюційним розвитком науково-методичних підходів структурного регулювання, аналізом поточних проблем структурної політики та формуванням перспективних напрямів їх вирішення. Вагомий внесок у формування теоретичного базису досліджень цього напрямку здійснено такими вченими, як Р. Бугрин, Н. Гражевська, О. Головченко, В. Дементьєв, О. Кубатко, Г. Пилипенко, І. Одотюк, Ю. Лупенко, Ю. Лопатинський, О. Тофанюк, П. Єщенко, Л. Шинкарук.

Однак, незважаючи на ґрунтовні дослідження вітчизняних науковців щодо економічної природи та особливостей механізмів структурного регулювання, на нашу думку, більш детального розгляду вимагає питання розбудови потужного інституційного забезпечення як системоутворюючого фактору реалізації ефективного структурного регулювання.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення напрямів інституціонального забезпечення структурної політики держави для підвищення її ефективності. Для досягнення мети у статті було:

- виокремлено два підходи до розбудови потужного потенціалу інституційних формацій у межах структурної політики, а саме реформаторський напрям та новаторський напрям;
- здійснено аналіз ключових інститутів у системі вітчизняного інституційного середовища у їх зв'язку та відповідно до структурної політики;

- розглянуто один із системоутворюючих інститутів ринкової економіки, а саме інститут власності, під час дослідження якого більш детально проаналізовано інститут державно-приватного партнерства;

- досліджено низку інститутів, функціонування яких безпосередньо впливає на наявні структурні пропорції та можливості їх перетворення під впливом тих чи інших регуляторних заходів, а саме інститут споживання, інститут заощаджень та неформальні інститути.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розглядаючи питання інституційного забезпечення організації структурних змін національної економіки, виокремлюємо два якісних підходи до розбудови потужного потенціалу інституційних формацій у рамках вітчизняної економіки. Першим є реформаторський напрям, який передбачає критичний аналіз поточного стану інституційного забезпечення з подальшою трансформацією їх нормативно-правової основи діяльності задля їх повноцінного, автономного функціонування. Другим є новаторський напрям, який базується на побудові нових інститутів та інституцій, що спрямований на якісне оновлення інституційного ландшафту згідно з потребами економічної системи, що може здійснюватися як в контексті формування інноваційних інституцій, які є об'єктивною потребою ринку, так і щодо утворення ініційованих державою інституційних формацій. Використання останнього підходу вимагає розуміння суперечливого характеру вжиття таких заходів, зокрема щодо несприйняття ринковою системою штучно-насаджуваних державою форм, а також ризику, пов'язаного зі впровадженням інститутів, запозичених у розвинутих ринкових системах, чия еkleктична природа визначає їх низький рівень адаптації до вітчизняних економічних реалій.

Процеси структурних зрушень в економічних системах є безпосередньо пов'язаними з їх спадковістю та інерційним тяжінням до стійкості як важливої передумови безпеки соціально-економічних перетворень. Водночас нелінійна взаємодія внутрішніх та зовнішніх чинників постійно порушує стійкість господарського розвитку, породжуючи протиріччя між традиційною та інноваційною підсистемами. Взаємодія сил стабілізації та дестабілізації як єдність та боротьба протилежностей виявляється у формі циклічного розвитку трансформаційних економік [3, с. 85].

У рамках цього дослідження запропоновано зосередити увагу на першому напрямі, а саме аналізі та діагностиці поточного стану розвитку інституційного забезпечення вітчизняної системи в контексті питань регулювання структурних зрушень. Перш за все варто розуміти, яким чином співвідносяться поняття інституцій та структурних елементів економіки в розрізі їх внутрішньо-системних взаємодій. Зазначимо, що існує декілька видів таких взаємодій, наявність яких може слугувати індикатором рівня розвитку інституційного забезпечення структурних

зрушень економіки та його відповідності системі державних регуляторних засобів.

Перший рівень зв'язків будується на координаційних взаємодіях між окремими інститутами, вмотивованість яких визначається конкретними цілями суб'єктів взаємодії. Другий рівень зв'язків базується на взаємній обумовленості функціональних взаємодій системи інституційного забезпечення в рамках чинної структурної політики (розвиток тих чи інших інститутів має визначатися відповідним напрямом збалансованого структурного регулювання). Третій рівень зв'язків заснований на цільовій взаємодії суб'єктів інституційного забезпечення, в якому саме інституційне поле формує здатність до якісної трансформації структурних пропорцій відповідно до встановлених пріоритетів.

Варто зауважити, що важливість наявності описаних вище зв'язків обумовлює ризики утворення нових інститутів, загрожуючи порушенням їх сталості та нехтуванням емпіричних напрацювань попередніх інститутів, що в умовах слабкого розвитку інтерінституціональних зв'язків нинішньої системи може спричинити ще більшу її дестабілізацію.

Далі необхідно здійснити аналіз ключових інститутів у системі вітчизняного інституційного середовища у їх зв'язку та відповідно до структурної політики.

Спочатку розглянемо один із системоутворюючих інститутів ринкової економіки, а саме інститут власності. Розвиток інституту власності в Україні характеризується наявністю слабких зв'язків з іншими компонентами інституційного середовища, що додатково поєднується з існуванням значних диспропорцій організаційно-правової структури власності. Додатковим стримуючим фактором є недосконалість вітчизняної судової системи та існування корупції на рівні впливового неформального інституту, що порушує монолітність та непорушність права власності, підриваючи інвестиційний імідж країни у відносинах з іноземними партнерами. Okремо варто відзначити слабкість розвитку муніципальної власності, що характеризується низьким рівнем ефективності її використання, попри декларування державою пріоритетів децентралізації в процесі формування спрямованості структурних реформ.

Головними пріоритетами подальшого реформування відносин власності в Україні має стати гарантування недоторканості власності, відновлення інвестиційних процесів, недопущення політизації приватизаційних процесів і процесів перерозподілу власності [1, с. 36; 4, с. 85]. Саме тому одним із ключових напрямів посилення інституційної складової структурних змін є провадження реформ інституту власності, націлених на оптимізацію наявної нормативно-правової бази та створення інноваційних організаційно-правових форм, подальший розвиток яких має набути сталого характеру.

В контексті попереднього аналізу поточного стану розвитку інституту власності доцільним є окремий розгляд інституту державно-приватного партнерства, що набув великого поширення в країнах розвинутої ринкової економіки та є основою провадження ефективних структурних реформ.

Державно-приватне партнерство є перш за все органічним результатом еволюції економічних відносин держави та комерційного сектору в ринковому середовищі. Розвинутий інститут державно-приватного партнерства, з одного боку, надає широкі можливості розбудови економічного середовища функціонування ринкових суб'єктів за рахунок існування дієвих механізмів зворотного зв'язку та принципів плюралізму законодавчої ініціативи, а з іншого боку, дає змогу в розширеному форматі взаємодії реалізовувати крупні інфраструктурні проекти та проекти державного значення.

У державно-приватному партнерстві спеціалізація бізнесу проявляється у виробництві та інноваційному оновленні висококонкурентних товарів і послуг за допомогою інструментів, що поліпшують інновації, відтворенні трудових та природних ресурсів, а також виконанні своїх податково-фіскальних зобов'язань перед державою. Функції держави детермінуються в реалізації довгострокової та середньострокової стратегій соціально-економічного, інноваційно-технологічного та екологічного розвитку. Підтримка й стимуляція базисних інновацій, формування сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату, пропорційний та сталий розвиток секторів економіки, забезпечення економічної та технологічної безпеки складають стратегічну прерогативу держави [5, с. 254].

На жаль, враховуючи особливості вітчизняного інституційного середовища, маємо констатувати нерозвиненість інституту державно-приватного партнерства в рамках національної економічної системи, що пов'язане насамперед зі сформованою державною політикою та відповідним розподілом повноважень щодо нормативного врегулювання таких відносин, слабкістю системи комунікацій між державою та комерційним сектором, відсутністю мотиваційної складової стимулювання колективної співпраці державних та приватних структур у рамках державної пріоритетності економічного розвитку.

Okремої уваги потребує розгляд інститутів, функціонування яких безпосередньо впливає на наявні структурні пропорції та можливості їх перетворення під впливом тих чи інших регуляторних заходів.

Одним із найважливіших інститутів, що формує основу для збалансування або розбалансування відтворювальних і соціальних пропорцій, є інститут споживання. Вітчизняний інститут споживання характеризується вкрай деформованою структурою в її кількісних (нерівномірність структури витрат як домогосподарств, так і суб'єктів підприємницької активності) та якісних вимірниках

(низький рівень якості споживання, що виявляється в структурі споживання продовольчих товарів, рівні активності домогосподарств на фінансовому ринку тощо). Перспективними напрямками розбудови інституту споживання мають стати:

- розроблення комплексу заходів щодо зменшення дохідної диференціації у суспільстві;
- формування комплексу економічних стимулів, націлених на подолання неконтрольованої динаміки трудової міграції;
- скорочення тіньового сектору, зокрема, в контексті детінізації доходів;
- формування адекватного інституційного забезпечення трудових відносин на ринку праці.

Особливої уваги заслуговує також напрям, пов'язаний з інститутом споживання, а саме інститут заощаджень. Важливим елементом формування дієвого інституційного забезпечення є розбудова потужного інституту заощадження, що відповідає пріоритетам економічного розвитку. Характерними рисами вітчизняного інституту заощаджень є домінуюче положення іноземної валюти як універсального напрямку заощаджень домогосподарств, низький рівень індивідуальної інвестиційної активності на фінансовому ринку (заощадження у ЦП), існування квазізаощаджень та значного рівня недовіри до банківської системи.

Згідно з оцінками експертів Асоціації українських банків поза банківською системою перебувають 500-700 млрд. грн. [2, с. 20].

Проблемі оптимізації роботи фінансового ринку приділяється значна увага, проте ще багато нагальних проблем у фінансовій сфері залишаються невирішеними, що вимагає подальшої розбудови вітчизняної системи інститутів фінансового ринку, наближення її до загальноєвропейських стандартів [6, с. 37].

Подолання описаних проблем лежить у площині реформування фінансового сектору, а саме розбудові фінансової інфраструктури ринку, що включає формування системи мотивації здійснення домогосподарствами заощаджень в альтернативних напрямках (відмінних від іноземної валюти); підтримку розвитку приватних пенсійних фондів та небанківських установ; здійснення фіскальної стимуляції індивідуальної підприємницької активності та економічної активності домогосподарств.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищевикладене, відзначаємо, що проведений аналіз поточного стану інституційного забезпечення свідчить про необхідність проведення ґрунтовної структурної реформи, орієнтованої на збалансування економічних систем та активізацію процесів інституціоналізації економіки.

В ході дослідження здійснено поглиблений аналіз поточного стану інституційного забезпечення в розрізі ключових інститутів, які чинять вплив на якість та ефективність регуляторних заходів політики стимулювання структурних зрушень; оці-

нено поточний стан інституційного забезпечення; на прикладі ключових елементів інституційного забезпечення процесів структурного збалансування окреслено основні проблеми інституційного середовища та напрями їх подолання.

Подальших досліджень вимагає розроблення концептуальної моделі структурної політики в умовах інституціональних змін, що відбуваються в Україні на сучасному етапі розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гордіца К. Трансформація власності в Україні: підсумки інституційних змін. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 2. С. 24-40.
2. Павлюк Т., Урбанович В. Аналіз динаміки та структури заощаджень населення України. *Науковий огляд*. 2016. № 9. С. 15-22.
3. Пасінович І. Структурний розвиток економіки та сучасні виклики структурної трансформації в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. № 1. С. 82-87.
4. Попазогло В. Деструктивні неформальні політичні інститути: форми прояву та механізми протидії. *Політичне життя*. 2018. № 1. С. 85-90.
5. Тульчинська С. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти : монографія. Київ : НТУУ «КПІ», 2009. 488 с.
6. Штефан С. Сучасні особливості структурної політики України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 36-40.

REFERENCES:

1. Horditsa K. (2016) Transformatsiia vlasnosti v Ukraini: pidsumky instytutsijnykh zmin [Transformation of property in Ukraine: results of institutional changes]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 2, pp. 24-40.
2. Pavliuk T., Urbanovych V. (2016) Analiz dynamiky ta struktury zaoschadzhen' naseleння Ukrainy [Analysis of the dynamics and structure of savings of the population of Ukraine]. *Naukovyj ohliad*, vol. 9, pp. 15-22.
3. Pasinovich I. (2016) Strukturnyj rozvytok ekonomiky ta suchasni vyklyky strukturalno transformatsii v Ukraini [Structural development of economy and modern challenges of structural transformation in Ukraine]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, vol. 1, pp. 82-87.
4. Popazohlo V. (2018) Destruktyvni neformal'ni politychni instytuty: formy proiavu ta mekhanizmu protydii [Destructive informal political institutions: forms of manifestation and mechanisms of counteraction]. *Politychne zhyttia*, vol. 1, pp. 85-90.
5. Tul'chyn's'ka S. (2009) *Intelektual'no-innovatsijna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty* [Intellectual-innovative modernization of the economy of Ukraine: theoretical and methodological aspects]. Kyiv : NTUU "KPI" (in Ukrainian).
6. Shtefan S. (2015) Suchasni osoblyvosti strukturalnoi polityky Ukraini [Modern features of structural policy in Ukraine]. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 36-40.